

**PRZEGLĄD ZACHODNIOPOMORSKI
ROCZNIK XXXII (LXI) ROK 2017 ZESZYT 2**

PAWEŁ MIGDAŁSKI
Uniwersytet Szczeciński
e-mail: p_r_migdalski@poczta.onet.pl

**ELŻBIETA KAZIMIERZÓWNA W SZCZECINKU.
PRZYSZYBOK DO DZIEJÓW PAMIĘCI STOSUNKÓW
POLSKO-POMORSKICH W ŚREDNIOWIECZU
I ICH ZNACZENIA W POLSCE LUDOWEJ**

Słowa kluczowe: Elżbieta Piastówna, polska myśl zachodnia, polityka historyczna, Ziemie Odzyskane, pamięć kulturowa

Keywords: Elżbieta Piastówna (Elisabeth of Poland), Polish plans for the western border, historical policy, Recovered Territories, cultural memory

Druqa wojna światowa stanowi jedną z najważniejszych cezur w dziejach Pomorza Zachodniego – w jej wyniku większa część tych ziem znalazła się w Polsce. Dawna ludność musiała opuścić dotychczasowe siedziby, a jej miejsce zajęli polscy osadnicy. Wraz z ich przybyciem rozpoczął się wieloletni proces osuwajania tego regionu – jego dziedzictwa materialnego i duchowego. W działaniach tych udział brali politycy wszystkich opcji, działacze społeczni i kulturalni, krajoznawcy, naukowcy i kler, gdyż, jak pisał Piotr Madajczyk, rozwijana wówczas myśl zachodnia i cele narodowe były ważniejsze niż system polityczny i cele partyjne¹. „Część historyków, zwłaszcza regionalistów [ale też publicystów, dziennikarzy, literatów – dop. P.M.], bardziej ulegających oficjalnej propagandzie, tropiła gorliwie owe związki z Polską, zapominając że kraina ta przez pięćset z górą

---

¹ P. Madajczyk, *Polska myśl zachodnia w polityce komunistów polskich*, „Przeгляд Zachodni” 1997, z. 3, s. 15–36.

lat była niemiecka”². W ten sposób tworzono mitologię Ziem Odzyskanych, na które – jak wówczas głoszono – powróciliśmy po pokonaniu odwiecznego niemieckiego wroga prącego ku wschodowi³. Jedną z narracji tego mitu na Pomorzu Zachodnim był przekaz o pobycie w Szczecinku polskiej królowny, najstarszej córki Kazimierza Wielkiego i Aldony – Elżbiety, od 1343 roku żony Bogusława V, księcia wołogosko-słupskiego, pochowanej w klasztorze augustianów-eremitów w Marientronie – Świątkach, obecnie dzielnicy Szczecinka. Ślub królowny, jak podkreślano w literaturze, miał być wzmocnieniem sojuszu ostatniego Piasta z władcą Pomorza i być wyraźnym świadectwem jego polityki północno-zachodniej⁴. Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie rozwoju narracji o Elżbiecie Kazimierzównie w Szczecinku w okresie Polski Ludowej.

Pierwsze elementy pamięci o Elżbiecie pojawiają się tuż po wojnie. Wówczas to, jako jeden z pierwszych etapów polonizacji przestrzeni, przypisywano polskie nazewnictwo miejscowościom i ulicom. Już w czerwcu 1945 roku sekretarz generalny Instytutu Zachodniego w Poznaniu Zdzisław Rajewski opracował program przemianowania ulic w miastach Ziem Odzyskanych, które miały upamiętniać w reprezentacyjnych dzielnicach miejscowości imiona Piastów, książąt pomorskich oraz naczelników plemion zachodniej Słowiańszczyzny, a także polskich królów i wodzów⁵. Przed wojną w Szczecinku istniała ulica zasłużonej dla miasta, żyjącej w XVII wieku księżnej Jadwigi Brunszwickiej (żona księcia

---

² E. Rymar, *Dziedzictwo piśmiennicze księstwa Gryfitów ze szczególnym uwzględnieniem obszaru państwa polskiego*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 2000, nr 4 (41), s. 26.

³ Na temat mitu tzw. Ziem Odzyskanych zob. G. Strauchold, *Mysł zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1957*, Toruń 2003; P. Migdalski, *Nazwy jako środek kreowania mitu Ziem Odzyskanych na przykładzie Rejonu Pamięci Narodowej Cedynia-Gozdowice-Siekierki*, w: *Nazwa dokumentem przeszłości regionu*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, W. Kucharski, Wrocław 2010, s. 65–68; P. Przybyła, *Narracje (i) infrastruktury. „Mit Ziem Odzyskanych” w pamięci politycznej wczesnej Polski Ludowej (na przykładzie Góry św. Anny i Ślęży)*, Poznań 2016, s. 11 i n. O pojęciu Ziem Odzyskanych zob.: J. Jasiński, *Kwestia pojęcia Ziemi Odzyskanej*, w: *Ziemi Odzyskane / Ziemi Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006, s. 15–25; Z. Mazur, *O legitymizowaniu przynależności Ziem Zachodnich i Północnych do Polski*, w: tamże, s. 27–44.

⁴ Narrację taką reprezentowali już po II wojnie światowej w pracach popularnych J. Mitkowski, *Pomorze Zachodnie w stosunku do Polski*, Poznań 1946, s. 96–98; Z. Wojciechowski, *Pomorze a pojęcie Polski piastowskiej*, w: tenże, *Hold Pruski i inne studia historyczne*, Poznań 1946, s. 58; K. Pieradzka, *Każko Szczeciński (1345–1377) na tle polityki pomorskiej Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1947, s. 6–7.

⁵ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), Urząd Wojewódzki Szczeciński, sygn. 4949, p. 5–7 – Projekt zmian nazw ulic w miastach ziem odzyskanych. Por. Z. Rajewski, *Nazwy ulic w miastach zachodnich*, „Polska Zachodnia” 16–18.11.1945, s. 8.

pomorskiego Udalryka). Już wkrótce po zdobyciu miasta i przekazaniu go polskiej administracji zaczęto tworzyć polskie nazwy ulic, często będące kalkami dawnych nazw niemieckich. Na mapie zniszczeń w Szczecinku z początku lipca 1945 roku widnieją jeszcze nazwy ulic w języku niemieckim i już w polskim, niestety nie ma podpisu przy ulicy, która dziś nosi nazwę ks. Elżbiety⁶. Z innych dokumentów wiemy jednak, że w czerwcu tego roku ulica ta nosiła polską nazwę Jadwigi⁷, co było tłumaczeniem nazwy niemieckiej – Hedwigstrasse. Niedługo później musiało dojść do zmiany nazwy na ks. Elżbiety, co nastąpiło najpóźniej w 1950 roku⁸. Nazwę tę, podobnie jak i inne powołane bezpośrednio po wojnie, zatwierdzono oficjalnie w 1970 roku uchwałą Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (dalej cyt. PMRN) nr IX/23/70⁹.

Drugim i nadal dość tajemniczym śladem pamięci o Piastównie jest istniejąca przez krótki czas nazwa miejscowości Świątki – Elźbiecin Piastowski, dlatego też warto poświęcić temu zagadnieniu więcej miejsca. Jak wynika z kroniki tamtejszej średniej szkoły rolniczej¹⁰, już w 1945 roku z inicjatywy powiatowego komisarza ziemskiego Michała Wolszczana¹¹ zdecydowano, że w miejscowości tej, nazywanej wówczas Krzywizna i zajmowanej ówczesnie przez Armię Czerwoną, powstanie rolnicza szkoła średnia. Przy opisie roku szkolnego 1946/1947 zacytowany (?) w tejże kronice dokument nadaje nazwę szkole – Państwowe Gimnazjum Rolnicze w Mariówce, jednak już przytoczone tam Zarządzenie Wojewódzkiego Wydziału Oświaty Rolniczej w Szczecinie nadało placówce od 1 września 1947 roku nazwę Państwowe 3-letnie Gimnazjum Gospodarstwa Wiejskiego w Elźbiecinie Piastowskim k. Szczecinka. Przed kolejnym rokiem szkolnym 1948–1949 zarządzeniem Wydziału Oświaty Rolniczej w Szczecinie szkoła w Elźbiecinie Piastowskim została przemianowana na Państwowe 4-letnie

---

⁶ Archiwum Państwowe w Koszalinie, Oddział w Szczecinku (dalej: APK/Sz), Starostwo Powiatowe w Szczecinku, sygn. 221, p. 8.

⁷ APK/Sz, Starostwo Powiatowe w Szczecinku, sygn. 27, p. 8 – Pismo do Pełnomocnika Rządu na powiat Szczecinek.

⁸ APSz, Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Szczecinku, sygn. 66, p. 2 – Spis ulic miasta Szczecinka.

⁹ APK/Sz, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Szczecinku (dalej: PMRN w Szczecinku), sygn. 64, p. 40: Uchwała nr IX/23/70.

¹⁰ Kronika ta wydaje się być oparta w części dotyczącej dziejów Szczecinka na pracy s. Marii Krysty, *Z dziejów Pomorza Zachodniego. Szczecinek. Dwa szkice historyczne poświęcone młodziem w Szczecinku*, Katowice [1948], s. 18.

¹¹ Akta M. Wolszczana w APS, Wojewódzki Urząd Ziemski, sygn. 9.

Liceum Gospodarstwa Wiejskiego w Elźbiecinie Piastowskim k. Szczecinka. Przed rokiem szkolnym 1949/1950 placówkę ponownie przemianowano na Państwowe Czteroletnie Liceum Rolniczo-Administracyjne w Krzywiznie k. Szczecinka¹². Cytowana tu kronika stała się podstawą dla kolejnych opracowań dziejów szkoły, w tym monografii, w której wskazano, że miejscowość ta nosiła nazwy: Marówka, Elźbiecin Piastowski, Krzywizna i Świątki¹³. To zestawienie nazw przenikło potem do innych opracowań¹⁴, w tym do internetu¹⁵, wszędzie już z błędem literowym (Mariówka – Marówka).

Źródło to należy skonfrontować z innymi zachowanymi materiałami archiwalnymi dotyczącymi nazwy tej osady. W Aktach Urzędu Gminy Szczecinek z lipca 1945 roku nie podano w ogóle polskiej nazwy dla miejscowości Marienthron¹⁶, podobnie w dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego dla okresu, kiedy osiedle to znajdowało się w zarządzie Armii Czerwonej (1945–1946)¹⁷. Pierwsza polska nazwa – Krzywizna – pojawiła się dopiero w dokumentacji z okresu po przejściu tego osiedla przez administrację polską – dopisana obok skreślonej nazwy Marienthron w zestawieniu majątków przekazanych Polakom między 1 maja a 15 października 1946 roku¹⁸. Należy podkreślić, że zachowane w archiwach dokumenty wytworzone przez samą szkołę w 1947 roku mówią

---

¹² Zespół Szkół nr 6 im. Stanisława Staszica w Szczecinku, archiwum Historia Państwowe Technikum Rolniczego w Szczecinku, brak paginacji.

¹³ *Pięćdziesięciolecie szkoły rolniczej w Świątkach 1946–1996*, red. W. Stępczyński, Szczecinek 1996, s. 8.

¹⁴ APK/Sz, *Rys historyczny Szkoły 1946–1986*, brak paginacji. Zob. też J. Skarajda, *Świątki – rys historyczny*, w: APK/Sz, *Spuścizna po Jerzym Skarajdzie*, brak sygnatury, brak paginacji, gdzie wzmianka, że miejscowość ta nosiła po 1945 r. nazwę Elźbiecin Piastowski, Krzywizna.

¹⁵ Por. *Świątki czy Elźbiecin?*, <http://www.szczecinek.org/forum/viewtopic.php?f=3&t=2389&view=previous> (17.02.2017).

¹⁶ APK/Sz, Gminy Wiejskie Powiatu Szczecinek, sygn. 4, p. 8 – Protokół objęcia sołectwa Hütten (Sitno) z 5.07.1945 r. Polskie nazwy wsi pojawiają się w sprawozdaniach od września 1945 r., tamże.

¹⁷ APS, Wojewódzki Urząd Ziemski, sygn. 161, p. 25 – Wykaz majątków i osiedli ziemskich przekazanych w czasowe użytkowanie jednostkom północnej Grupy Wojsk Armii Czerwonej na podstawie umowy z 26.04.1946 r. na Pomorzu Zachodnim; tamże, sygn. 162, p. 93 – Majątki Powiat Szczecinek; tamże, sygn. 160, p. 129 – Wykaz osiedli zajętych przez Armię Czerwoną na mocy umowy z Wojewódzkim Urzędem Ziemskim z 28.02.1946 r.

¹⁸ APS, Wojewódzki Urząd Ziemski, sygn. 159, p. 35 – Wykaz majątków i wiosek przekazanych lub opuszczonych przez Armię Czerwoną w czasie od 1.05.1946 do 15.10.1946 r.

o placówce w Krzywiznie¹⁹ lub częścię o Szczecinku. Podobnie sytuacja wygląda w 1948 roku²⁰.

Nazwy Elżbiecin Piastowski nie znali także pracownicy poznańskiej pracowni Komisji Ustalania Nazw Miejscowych, którzy tworząc zachowaną do dziś kartotekę, zbierali też informacje o wprowadzanym lokalnie lub stosowanym zwyczajowo nazewnictwie polskim. Na karcie zatytułowanej *Marienthron* wskazana jest tylko nazwa używana – Krzywizna z informacją, że to teren szkoły rolniczej i że są stosowane nazwy *Marienthron* oraz Krzywizna. Jest też zalecenie, by miejscowość tę nazwać *Świątki*²¹. Podobnie przygotowywany w związku z ustalaniem nazewnictwa wykaz nazw niemieckich i polskich miejscowości powiatu szczecineckiego z 1947 roku wymienia *Marienthorn* – Krzywiznę²². Ostatecznie dla miejscowości tej wprowadzono Rozporządzeniem Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 9 grudnia 1947 r. o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości nazwę *Świątki*²³. Jeszcze długo jednak funkcjonowała w obiegu nazwa Krzywizna, co spotkać można w różnych opracowaniach²⁴.

Jedynymi zatem znanymi dokumentami archiwalnymi, poza wymienianą kroniką, w których pojawia się informacja o Elżbiecinie Piastowskim (*Marienthron* – obecnie *Elżbiecin Piastowski*) są: plan pracy Inspektoratu Szkolnego na

---

¹⁹ APS, Urząd Wojewódzki Szczeciński (dalej: UWS), sygn. 5438, p. 5 – Wykaz przyjętych protokolarnie ośrodków szkolnych na dzień 9.07.1947 r.; tamże, p. 43 – Wykaz ośrodków rolnych wytypowanych na cele Oświaty Rolniczej w powiecie Szczecinek.

²⁰ APS, UWS, sygn. 5462, p. 3 i n. – korespondencje i protokoły; APS, Wojewódzki Urząd Ziemski, sygn. 183, p. 101 i n. – Pismo Wojewódzkiego Wydziału Oświaty Rolniczej do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 21.07.1947 r.; APS, UWS, sygn. 5460, p. 3 – Plan pracy Oddziału II-go Szkół Licealnych Rolniczych na rok 1949; tamże, p. 5 – Sprawozdanie kwartalne Oddziału II-go Szkół Licealnych za czas od 1.01.–31.03.1949 r.; APK/Sz, Gminy Wiejskie Powiatu Szczecinek, sygn. 22, p. 8 – Pismo przewodnie Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Szczecinku do Powiatowej Rady Narodowej w Szczecinie z 26.01.1949 r.

²¹ Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, Poznańska Regionalna Komisja Ustalania Nazw Miejscowości (KUNM), sygn. 19: karta 2366: *Marienthron*.

²² APK/Sz, Starostwo Powiatowe w Szczecinku, sygn. 8, p. 34 – Wykaz nazw niemieckich i polskich miejscowości powiatu szczecineckiego.

²³ „Monitor Polski”, nr 14 z 12.02.1948 r., s. 8, tamże odmiana: *Świątki*, przypadek II: *Świątków*, przymiotnik: *świątecki*.

²⁴ Np. w historii liceum w Szczecinku L. Czeakałowskiego z 1965 r. APK/Sz, PMRN w Szczecinku, sygn. 401, p. 2, czy w: *Dzieje ziemi szczecineckiej*, red. A. Czarnik, Poznań 1971, s. 275. Dyrektor szkoły w *Świątkach* Janusz Sienkiewicz wskazał, że nazwa ta obowiązywała do lat 70. XX w.

okres 1 lipca 1947 roku do 30 czerwca 1948 roku z 14 października 1947 roku; plan pracy Inspektoratu Szkolnego na okres od 1 lipca 1948 roku do 30 czerwca 1949 roku z 22 grudnia 1948 roku²⁵; pismo Liceum Gospodarstwa Wiejskiego do urzędów szczecineckich z 11 sierpnia 1948 roku, w którym zanotowano, że od 1946 roku w majątku Elźbiecin Piastowski istnieje Gimnazjum Rolnicze, oraz sprawozdanie zarządu gminy w Szczecinku z działalności i osiągnięć do 1950 roku, gdzie wymieniono Liceum Rolnicze w majątku Elźbiecin Piastowski²⁶. Należy podkreślić, że wszystkie znane wzmianki o Elźbiecinie²⁷ odnoszą się do istniejącej tam szkoły rolniczej. Nazwy tej używano jedynie w korespondencji, zapewne z pobudek patriotycznych i wychowawczych, dotyczącej majątku, gdzie ulokowano placówkę oświatową, mimo że jego nazwa brzmiała oficjalnie do roku 1948 Krzywizna, co zostało odnotowane nawet na mapach urzędowych²⁸. Była to zatem efemeryczna nazwa, jakich wiele było ówczesnie na ziemiach zachodnich. Nadana została zapewne przez świadomą przeszłości tej miejscowości osobę, którą trudno dziś jednoznacznie wskazać. Najprawdopodobniej była to jednak szczecinecka niepokalanka s. Maria Krysta²⁹, która już w 1948 roku wydała pierwszą polską publikację poświęconą Szczecinkowi i Pomorzu, gdzie nie tylko

²⁵ APS, Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego, sygn. 215, p. 35, 43 – Plan pracy Inspektoratu Szkolnego z 14.10.1947 r.; tamże, p. 79 – Plan pracy Inspektoratu Szkolnego z 22.12.1948 r.

²⁶ APS, UWS, sygn. 5462, p. 31 – pismo Liceum Gospodarstwa Wiejskiego do urzędów szczecineckich z 11.08.1948 r.; APK/Sz, Gminy Wiejskie Powiatu Szczecinek, sygn. 3, p. 86 – Sprawozdanie zarządu gminy w Szczecinku z działalności i osiągnięć okresu 5-letniego od chwili wyzwolenia do 25.06.1950 r.

²⁷ Zob. też afisz o naborze do *Państwowego Gimnazjum Gospodarstwa Wiejskiego w Szczecinku, ul. Klasztorna, maj. Elźbiecin Piastowski* zamieszczony na blogu: *Świątki czy Elźbiecin?*, <http://www.szczecinek.org/forum/viewtopic.php?f=3&t=2389&view=previous> (17.02.2017).

²⁸ Zob. np. na mapie: Województwo Szczecińskie. Urzędowa mapa odległościowa powiatu Szczecinek, Przybliżona podziałka 1 : 75 000. Sporządzono i wydano w 1949 r. przez Referat Pomiarów Star. Pow. Człuchowskiego – APS, Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego, sygn. 215, p. 2.

²⁹ Siostra Maria Krysta (Zofia Teodora Maria Szembek – wnuczka Aleksandra hr. Fredry) ur. 1884 lub 1885 r., zm. 1974 r., niepokalanka, od 1945 r. do 1949 r. w Szczecinku, gdzie ratowała eksponaty dawnego niemieckiego muzeum. Nauczycielka j. polskiego i historii. W młodości zainteresowana archeologią i etnografią prowadziła badania w majątku rodziców w Siemianicach i Lipiu. Zob. J. Fogel, *Hrabianki Szembekówny – pionierki archeologii wielkopolskiej z przełomu XIX i XX wieku*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” 2004, t. XII, s. 8–44; Z. Jednorowska, *Prace Archeologiczne Zofii i Jadwigi Szembekównych*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1998, nr 43, s. 121–133; G. Matuszkiewicz, *Szembek (Szembekówna) Zofia Teodora Maria, Polski Słownik Biograficzny*, t. 68: *Szeliga Jan – Szpilman Władysław*, Warszawa–Kraków 2012–2013, s. 101–102; J. Dudź, *85 lat Muzeum Regionalnego w Szczecinku*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne” 2000, nr 4, s. 8; B. Jursa, *Działalność oświatowo-wychowawcza Domu*

wspominała o ślubie Piastówny Elżbiety z Bogusławem V, ale też o pochówku Elżbiety w Świątkach³⁰, o czym najprawdopodobniej w roku 1957 poinformowała prof. Józefa Kostrzewskiego z Poznania. W każdym razie informacje o tym, że w Marientronie znajdował się klasztor, w którego podziemiach pochowano Elżbietę, córkę Kazimierza Wielkiego, powtarzają już w 1946 roku dokumenty Inspektoratu Szkolnego w Szczecinku³¹, czyli temat ten nie był obcy ówczesnym elitom miasta.

Większe zainteresowanie królową i miejscem jej pochówku można zaobserwować w czasie odwilży po okresie stalinowskim w Polsce. Wydarzenia 1956 roku, a zwłaszcza tzw. polski październik, w wyniku którego władzę w Polsce objął były minister ziem odzyskanych Władysław Gomułka, były katalizatorem wielu oddolnych, ale mających często odgórne poparcie, inicjatyw³². Jeden z obserwatorów takich działań na Pomorzu – Tadeusz Grabowski podkreślił, że dotychczas niewykorzystana energia i entuzjazm wyzwoliły wiele działań społecznych zwróconych ku polskim tradycjom Pomorza. Uznał on to za przejaw budzenia świadomości historycznej mieszkańców regionu oraz powstawania więzi duchowej regionu i polskiego społeczeństwa³³. Nie bez przyczyny zatem tak wiele działań związanych z pamięcią regionu nastąpiło krótko po 1956 roku. Jednym z nich było zawiązanie w 1957 roku przy PMRN drugiego już komitetu inicjującego powstanie muzeum w Szczecinku (pierwszy powołano w 1947 r.) i w końcu otwarcie go w 1958 roku. Osobą, która od początku była związana z ideą muzealną w Szczecinku, a potem została pierwszym kierownikiem placówki, był Aleksander Stafiński³⁴, niedoszły weterynarz, następnie nauczyciel historii, amator archeolog współpracujący przed 1939 rokiem z Romanem Jakimowiczem i Konradem Jażdżewskim, autor monografii Suraża, po drugiej wojnie światowej

---

Zakonnego w Szczecinku, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009, s. 197–198.

³⁰ S. Maria Krysta, *Z dziejów Pomorza...*, s. 12, 18.

³¹ APS, Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego, sygn. 215, p. 5 i n. – Plan pracy Inspektoratu Szkolnego za okres 1.07.1946–30.06.1947 r.

³² Por. G. Strauchold, *Mysł zachodnia w jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1957*, Toruń 2003, s. 400 i n.

³³ T. Grabowski, *Rocznice historyczne*, „Szczecin” 1957, nr 1, z. 3, s. 99.

³⁴ Zob. np. J. Dudź, *Muzeum w Szczecinku – jego historia i perspektywy*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1984, nr 14, s. 118, 121–123; tenże, *85 lat Muzeum w Szczecinku*, „Szczecineckie Zapisy Historyczne” 2000, t. 4, s. 6–14; I. Skrzypek, *Z historii muzealnictwa środkowopomorskiego*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1997, t. 21, s. 98–99.

osiadły w Szczecinku, pracownik Polskiego Czerwonego Krzyża, skąd, w porozumieniu z Józefem Kostrzewskim, starał się ratować pomorskie zabytki kultury materialnej. On też, jeszcze przed powołaniem muzeum, sprowadził z Łubowa do Szczecinka do zbiorów przyszłej placówki kamienny posąg słowiańskiego bożka, tzw. Belbuka³⁵.

Na postać Elżbiety i jej grób A. Stafińskiego zwrócił uwagę J. Kostrzewski w liście z 20 maja 1957 roku. Profesor pisał, że od siostry Marii Krysty (*dawniej hr. Zofii Szembekowej*³⁶) dowiedział się, że pod Szczecinkiem, w Świątkach, w miejscu, gdzie dawniej był kościół i klasztor, a obecnie las, znajduje się pochówek Piastówny, „żony jakiegoś księcia pomorskiego”. Dodawał, że „może uda się kiedyś, gdy będą pieniądze zainteresować konserwatora wojewódzkiego tą sprawą i przeprowadzić poszukiwania celem odkrycia sarkofagu”³⁷. Już na dzień kolejny datowana jest odpowiedź A. Stafińskiego, w której pisze, że Elżbieta – żona Bogusława V zmarła w klasztorze Marientron pod Szczecinkiem w 1361 roku. Spoczywała tam też jej córka Elżbieta. Klasztor w roku 1559 był ruiną i został rozebrany, a zwłoki Elżbiety przeniesiono do Darłowa, gdzie spoczywają do dziś. A. Stafiński wspominał też o prowadzonych badaniach na Marientronie przez Rudolfa Virchowa, które jednak nie doprowadziły do odnalezienia czegoś ciekawego³⁸. Także w dalszej korespondencji A. Stafiński i J. Kostrzewski wspominają

---

³⁵ Postać i działalność A. Stafińskiego nadal czeka na swego monografistę. Tu zob. B. Konarski, *Ich pasją była turystyka*, Koszalin 1983; Z. Romaniuk, *Aleksander Józef Stafiński*, w: *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwański*, red. A. Dobroński, z. 3, Białystok 2005, s. 149–152; I. Skrzypek, *Przedchrześcijański posąg kamienny, tzw. „Belbuk”*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne” 2011, t. 5, s. 37–59.

³⁶ Należy podkreślić, że J. Kostrzewski i Z. Szembekówna (później s. Maria Krysta) znali się, opublikowali nawet w 1916 r. wspólnie artykuł: Z. Szembekówna, J. Kostrzewski, *Sprawozdanie z poszukiwań archeologicznych w r. 1905 i 1906 na cmentarzysku z epoki rzymskiej w Siemianicach (część IV)*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1916, b.t. (odbitka), s. 1–25. Por. J. Fogel, *Hrabianki Szembekówny...*, s. 8–44. Warto wspomnieć, że J. Kostrzewski i K. Jażdżewski w 1925 r. prowadzili wykopaliska w majątku Szembeków w Wysocku i Sadowiu koło Ostrowca Wielkopolskiego, o czym wspominał K. Jażdżewski w liście do A. Stafińskiego (Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, brak paginacji – karta pocztowa K. Jażdżewskiego do A. Stafińskiego z 30.03.1946 r.) oraz w pisanych po latach wspomnieniach (K. Jażdżewski, *Pamiętniki. Wspomnienia polskiego archeologa z XX wieku*, Łódź 1995, s. 34–35).

³⁷ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, brak paginacji – pismo J. Kostrzewskiego do A. Stafińskiego z 20.05.1957 r.

³⁸ Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, Materiały Józefa Kostrzewskiego, brak sygnatury (zespół w trakcie opracowania), Korespondencja Sob-Star, brak paginacji – pismo A. Stafińskiego do J. Kostrzewskiego z 21.05.1957 r. Za informacje te Kostrzewski podziękował 22.06.1957 r. (Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, brak paginacji – pismo J. Kostrzewskiego do A. Stafińskiego z 22 czerwca 1957 r.).

o Elżbiecie. Szczecinecki badacz przesłał profesorowi m.in. zdjęcie pieczęci Elżbiety, które według J. Kostrzewskiego zasługiwało na osobną publikację w postaci artykułu w nowym koszalińskim czasopiśmie regionalnym³⁹. Skutkiem tej korespondencji było zwrócenie się przez A. Stafińskiego do kierownika muzeum w Darłowie, Jana Tarnowskiego, z pytaniem, czy grób księżnej Elżbiety znajduje się w Darłowie. Znamy odpowiedź z 23 października 1957 roku, w której stwierdzono, że w Darłowie spoczywa Elżbieta holsztyńska, żona Bogusława XIV, zaś Elżbieta Piastówna pochowana jest w Szczecinku w klasztorze⁴⁰.

Aleksander Stafiński dążył do rozpoczęcia poszukiwań grobu księżnej, o czym dowiadujemy się z listu do biblioteki wojewódzkiej w Koszalinie z 16 kwietnia 1958 roku⁴¹. Ideę tę wprowadził w życie w ramach działań nowo powołanego muzeum. W sprawozdaniu z 31 marca 1959 roku wskazał, że w planach na drugi kwartał tego roku znalazło się doprowadzenie do porządku wzgórze Marienron i poszukiwania metodą sondażową grobu Elżbiety⁴². Inicjatywą tą zainteresował również inne organizacje społeczne miasta. 8 kwietnia 1959 roku muzeum w Szczecinku wraz z obwodem Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, oddziałami Polskiego Towarzystwa Historycznego i Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego wystosowało pismo do przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (dalej: PPRN) w Szczecinku, aby w związku ze zbliżającą się 650. rocznicą założenia Szczecinka udzielił jednorazowej dotacji (10 500 zł) na rozpoczęcie badań na Marienronie oraz doprowadzenie wzgórze (*zabytku związanego z historią Polski i Pomorza Zachodniego*) do stanu umożliwiającego zwiedzanie. Zaznaczono w nim, że niemieckie przypuszczenia wskazują, iż wcześniej znajdowało się tam miejsce kultu *pra-Słowian*. Podkreślono przy tym, że jest tam również miejsce pochówku Elżbiety, w związku z czym zachodzi konieczność jego odszukania. Prace te miały być realizowane w ramach badań milenijnych przez ekipy z Koszalina i Szczecinka. Planowano także

---

³⁹ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, bark paginacji – pismo J. Kostrzewskiego do A. Stafińskiego z 11.11.1958 r.

⁴⁰ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/3, bark paginacji – pismo A. Tarnowskiego do A. Stafińskiego z 23.10.1957 r.

⁴¹ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 93 Pismo do Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Koszalinie z 16.04.1958 r.

⁴² Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 116 – Sprawozdania z działalności muzeum w Szczecinku za I kwartał 1959 r.

postawienie m.in. kamienia pamiątkowego⁴³. Dotację PPRN przyznał 23 kwietnia, o czym już następnego dnia A. Stafiński poinformował muzeum w Koszalinie i poprosił o wydanie decyzji odnośnie do tych prac⁴⁴.

Dwa dni później A. Stafiński wysłał do dyrektora Muzeum w Koszalinie – archeologa Mariana Sikory prośbę o przybycie lub wydelegowanie osoby do zaczerwienia prac m.in. przy penetracji Marientronu⁴⁵. Kolejne pismo w tej sprawie wysłał jeszcze 19 czerwca 1959 roku, podkreślając, że badania te mają na celu ustalenie grobu Piastówny⁴⁶. W międzyczasie, aby przygotować materiały dla badań wykopaliskowych, zwrócił się 30 kwietnia do Wydziału Pomiarów i Geodezji PPRN o sporządzenie planu warstwicowego wzgórza w skali 1 : 1000 z prośbą o szybkie wykonanie⁴⁷. 8 czerwca A. Stafiński zlecił wykonanie mapki w skali 1 : 500 inż. Zygmunta Tomczykowi ze Szczecinka⁴⁸. Do końca drugiego kwartału 1959 roku przygotowano także teren wzgórza do badań⁴⁹.

Ostatecznie badania archeologiczne podjęto na Marientronie w sierpniu 1959 roku⁵⁰. Szczegółowe sprawozdanie autorstwa Aleksandra Stafińskiego, Henryka Janochy i Marii Doroszewskiej wskazywało, że po założeniu klasztoru w 1356 roku przebywała w nim Elżbieta, prawdopodobnie chroniąc się tu przed czarną ospą. Tutaj też umarła i zgodnie z własną wolą została pochowana. Dokument ten odnotowuje trzy cele podjętych badań archeologicznych – odkrycie śladów budowli, stwierdzenie, czy przed założeniem klasztoru istniało tu wcześniejsze

---

⁴³ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 120–121 – Pismo do Przewodniczącego PPRN z 8 kwietnia 1959 r. wraz z kosztorysem prac.

⁴⁴ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 127 – pismo z 24.04.1959 r. do Muzeum w Koszalinie.

⁴⁵ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 123 – Pismo z 10.04.1959 r.

⁴⁶ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 129 – Pismo z 19.05.1959 r.

⁴⁷ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 128 – Pismo z dn. 30.04.1959 r.

⁴⁸ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 138 – Pismo z 8.06.1959 r. do Z. Tomczyka.

⁴⁹ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 142 – Pismo z 17.07.1959 r. do Muzeum w Koszalinie.

⁵⁰ O rozpoczęciu wykopalisk A. Stafiński informował w końcu lipca 1959 r. J. Kostrzewskiego, dodając, że według J. Tarnowskiego w Darłowie Elżbieta nigdy nie spoczywała i jedynie badania archeologiczne mogą zweryfikować miejsce pochówku. Dodawał, że planowane jest wzniesienie na szczycie wzgórza obelisku z kamieni fundamentowych z tablicą – Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, Materiały Józefa Kostrzewskiego, brak sygnatury (zespół w trakcie opracowania), Korespondencja Sob-Star, brak paginacji – pismo A. Stafińskiego do J. Kostrzewskiego z 25.07.1959 r.; Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, brak paginacji – pismo J. Kostrzewskiego do A. Stafińskiego z 12.08.1959 r.

osadnictwo i odszukanie ewentualnie istniejącego grobu ks. Elżbiety⁵¹. Odnośnie do wyników wykopalisk napisano, że źródła pisane wspominają jedynie o pochówkach w kościele dwóch księżniczek (obok Elżbiety też ks. Zofii). Dane te miały zweryfikować badania wykopaliskowe, pod warunkiem, że okaże się, iż odkryte szkielety są pochodzenia żeńskiego, a badania antropologiczne potwierdzą to⁵² i nie będzie wówczas wątpliwości, że są to szkielety obu księżniczek⁵³. Dla badaczy zastanawiające było jednak to, że obie odnalezione osoby zostały pochowane bardzo ubogo, bez żadnego wyposażenia i nie w grobowcach, a w zwykłych trumnach w ziemi⁵⁴.

Wykopane podczas badań szkielety zbadał toruński, a później poznański antropolog Franciszek Wokroj. W zachowanym w szczecineckim muzeum maszynopisie artykułu, podsumowującym badania, wskazał on, że materiał źródłowy oraz położenie szkieletów mogą wskazywać na to, że należą one do ksiąząt pomorskich, jednak nie są kompletne, brakuje przy nich wyposażenia i najprawdopodobniej zostały pochowane wtórnie⁵⁵. Jeden z tych szkieletów okazał się męski, zaś drugi kobiecy, w wieku ok. 45 lat, co przeczyłoby jego identyfikacji z Elżbietą, ale też i jej córką cesarzową Elżbietą, o której pochówku w tutejszym klasztorze pisać mieli autorzy niemieccy. Mógł być to natomiast szkielet księżniczki Zofii. Szkielet męski mógł zaś należeć, według F. Wokroja, do Warcisława VII, wnuka Kazimierza Wielkiego. Antropolog ten dodał też, że należy

---

⁵¹ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 7/38, p. 5 – Szczegółowe sprawozdanie z przeprowadzonych badań wykopaliskowych na wzgórzu Marien tron koło Szczecinka; por. Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 7/1, p. 13 – Sprawozdania z badań archeologicznych na terenie woj. koszalińskiego w 1959 r., gdzie jako kolejną przyczynę podjęcia wykopalisk wskazano odszukanie osady wczesnośredniowiecznej.

⁵² 4.10.1959 r. A. Stafiński wysłał zapytanie do Zakładu Antropologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, czy wykopane szkielety należały do osobników płci żeńskiej – Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 161. Pismo z 4.10.1959 r. do Zakładu Antropologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁵³ Podobnej treści list wysłał też A. Stafiński do dyrekcji Muzeum w Będzinie 7.09.1959 r., z którym nawiązano współpracę – Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 155 – Pismo z 7.09.1959 r. do Muzeum w Będzinie.

⁵⁴ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 7/38, p. 4–6 – Szczegółowe sprawozdanie z przeprowadzonych badań wykopaliskowych na wzgórzu Marien tron koło Szczecinka.

⁵⁵ Muzeum Regionalne w Szczecinku, biblioteka, sygn. G-156: maszynopis: F. Wokroj, *Szkielety średniowieczne ze Szczecina / Domniemane szczątki kostne ksiąząt pomorskich z b. klasztoru OO. Augustianów zwanego Marien tron/*, p. 1 (artykuł opublikowano później, zob. „Przegląd Antropologiczny” 1961, nr 27, s. 217–227).

spodziewać się odnalezienia w czasie dalszych wykopalisk szczątków Elżbiety Piastówny⁵⁶.

W drukowanym na łamach „Zapisków Koszalińskich” sprawozdaniu z badań archeologicznych H. Janocha był już bardziej powściągliwy. Napisał, że sondażowo-rozpoznawcze badania wykopaliskowe (w 1959 r.) przeprowadzono w związku z przygotowaniem do 650. rocznicy nadania praw miejskich Szczecinkowi. Prowadziło je muzeum w Szczecinku i Polskie Towarzystwo Archeologiczne Oddział w Koszalinie, finansowało je PPRN, a kierował nimi H. Janocha i A. Stafiński. Obok fragmentów murów odkryto kryptę kościelną o wymiarach zewnętrznych 3,1 × 2,7 m i głębokości 3 m, odkryto też dwa pochówki szkieletowe. Jak wynika z badań Zakładu Antropologii UMK, jeden ze szkieletów był męski, dlatego też pozostaje pytanie „co mogło się stać z pochowanymi tu księżniczkami?”⁵⁷.

Badania miały być kontynuowane w roku kolejnym, o czym świadczy pismo A. Stafińskiego do PPRN z 28 maja 1960 roku z prośbą o dotację 5 tys. zł na dokończenie wykopalisk na Marientronie. Stafiński dodawał, że według badającego szkielety F. Wokroja jeden z nich jest żeński „co potwierdza pochowanie tam księżniczek słowiańskich” (!). Do zbadania pozostał, jak wskazał A. Stafiński, narożnik fundamentów, który podkreślił również, że niedokończenie prac stanowiłoby w okresie badań milenijnych „dotkliwą stratę”⁵⁸.

Aleksander Stafiński prowadził też szerszą działalność popularyzatorsko-edukacyjną wokół tematu Marientronu i Elżbiety. Jeszcze przed rozpoczęciem wykopalisk zorganizował całodzienną wycieczkę młodzieży z Liceum Pedagogicznego w Szczecinku, m.in. na Marientron i inne grodziska, podczas której młodzież (60 osób) wysłuchała pogadanek o tych miejscach i zebrała ułamki

---

⁵⁶ Tamże, p. 10–17.

⁵⁷ H. Janocha, *Wzgórze Świątki koło Szczecinka. Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych*, „Zapiski Koszalińskie” 1960, nr 6, s. 15–22.

⁵⁸ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 2/18, p. 9 – Pismo do PPRN z 28.05.1960 r. Jak wynika z pracy Joanny Powalki, kolejne prace archeologiczne na Marientronie planowano na 1981 r. – Muzeum Regionalne w Szczecinku, biblioteka, sygn. G-98: J. Powalka, *Historia Szczecinka*, p. 2.

ceramiki z ich powierzchni⁵⁹. Po zakończeniu prac, w listopadzie i grudniu 1959 roku, A. Stafiński przeprowadził odczyty poświęcone wykopaliskom⁶⁰.

Wiele miejsca poświęcił też Elżbiecie i jej pochówkowi na Marientronie w swoich publikacjach. Informacje te znalazły się w przewodniku po Szczecinku z 1958 roku⁶¹ oraz artykułach prasowych, np. w skierowanym do druku w 1959 roku w „Głosie Koszalińskim” artykule poświęconym zabytkom słowiańskim Szczecinka i okolic. Tekst ten ukazał się następnie w „Zapiskach Koszalińskich” w 1960 roku, które były zresztą poświęcone Szczecinkowi, a większość artykułów do numeru napisał A. Stafiński⁶². W tekście tym podkreślił, że ślub Elżbiety z Bogusławem V miał na celu umożliwienie pozyskania przez Kazimierza Wielkiego dostępu do ujścia Odry. Elżbieta w krótkim czasie po założeniu klasztoru w Marientronie przybyła tu, aby schronić się przed czarną ospą, która panowała na Pomorzu w latach 1356–1361. Pobyt w klasztorze tłumaczy A. Stafiński też „ówczesną posunięta do przesady dewocją”. Szczeciński badacz wspominał też, że w Archiwum Państwowym w Szczecinie znajduje się pieczęć księżnej, na której widnieje orzeł piastowski oraz tarcza z gryfem pomorskim i którą uznał za „wspaniały dokument, symbol połączenia Pomorza z Polską – nie spełnione zamierzenia ojca księżny”. Szukając powiązań z Polską, pytał też, czy syn Elżbiety – Każko przebywał w Szczecinku i dodawał, że należy przypuszczać, że był na pogrzebie matki⁶³.

W związku z działaniami A. Stafińskiego i muzeum informacje o dziedzictwie przeszłości, w tym i o Elżbiecie, wyszły poza wąski krąg osób zainteresowanych. Śladem tego jest między innymi odnotowana w sprawozdaniu dyskusja na sesji Miejskiej Rady Narodowej 28 listopada 1960 roku. Wówczas to radny, nauczyciel historii i łaciny – Franciszek Buchholz, przypomniał, że „my Polacy” nie przyszliśmy tu w 1945 roku, ale „wróciliśmy na nasze macierzyste ziemie”,

---

⁵⁹ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 137 – Pismo z 1.06.1959 r. do Muzeum w Koszalinie.

⁶⁰ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 1/4, p. 173 – Pismo z 1.12.1959 r. do Muzeum w Koszalinie; tamże, p. 180 – Pismo z 31.12.1959 r. do Muzeum w Koszalinie.

⁶¹ A. Stafiński, *Szczecinek i okolice*, Koszalin 1958, s. 13, 27–28.

⁶² Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/5, brak paginacji, *Zabytki słowiańskie Szczecinka i okolicy*; A. Stafiński, *Zabytki słowiańskie Szczecinka i okolicy*, „Zapiski Koszalińskie” 1960, nr 6, s. 31–51. W ramach obchodów 650-lecia Szczecinka planowano też serię wykładów pod tym samym tytułem.

⁶³ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/5, brak paginacji, *Zabytki słowiańskie Szczecinka i okolicy*; A. Stafiński, *Zabytki słowiańskie...*, s. 32–33.

dlatego należy nawet przy dużych kosztach utrzymać obiekty, które świadczą o tym, że miasto nie istnieje od dzisiaj, ale od 650 lat – „aby upewnić ludzi o polskości tych ziem i ujawnić pamiątki staropolskie”. Jako przykłady złej polityki wskazał wyburzanie starych domów przy pl. Wolności (ryнку) oraz przemianowanie ul. Klasztornej (wiodącej z centrum do Świątek) na Mariana Buczka⁶⁴. Franciszek Buchholz wskazał także, że „nie wszystkim wiadomo, że w tym klasztorze umarła księżna Elżbieta. (...) Naszym zadaniem powinno być odgrzebywanie pamiątek polskich, a nie ich zacieranie”. Radny Wojtowicz dodał, że były tam dokonane jakieś odkrycia, a Buchholz uzupełnił, że odkopano tam dwa szkielety i wysłano do Poznania, miejsca odkrycia zaś zgodnie z przepisami zasypano⁶⁵.

Miejscem, które na trwałe związane jest z pamięcią o księżnej Elżbiecie, jest I Liceum Ogólnokształcące w Szczecinku. Szkoła ta w czasach niemieckich – gimnazjum – nosiła imię związanej ze Szczecinkiem księżnej Jadwigi Brunszwickiej. Po drugiej wojnie światowej szkoła nie otrzymała imienia. Jak pisze Bogdan Urbanek, jeszcze za dyrektorowania Anatola Obłamskiego pojawiła się idea nadania szkole imienia⁶⁶. Z kolei autorzy monografii szkoły wskazują, że inicjatywę nauczycielki Marii Kroker⁶⁷ podjęto, kiedy w 1962 roku dyrektorem został Leopold Czekałowski⁶⁸. W każdym razie doszło do tego na początku lat 60. XX wieku w związku z szerszą ogólnopolską akcją nadawania imion placówkom oświatowym, wynikającą z Zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 25 maja 1960 roku w sprawie nazw szkół ogólnokształcących, zakładów kształcenia

---

⁶⁴ W 1990 r. przywrócono nazwę ul. Klasztorna – *Nazwy ulic w PRL*, <http://www.szczecinek.org/forum/viewtopic.php?f=3&t=2567> (17.02.2017).

⁶⁵ APK/Sz, PMRN w Szczecinku, sygn. 34, Protokół Nr VII/60, p. 133–134. Warto dodać, że zastępca PMRN Krausz w odpowiedzi na zapytanie o los zabytków w Szczecinku powiedział, że MRN zwracała się do PTH o udokumentowanie polskości miasta, w mieście są budynki z muru pruskiego, które się remontuje. Generalnie nie ma funduszy na remont zabytków: „tym bardziej, że jest od tego specjalnie powołana Komisja, która odnajduje zabytki i konserwację ich finansuje. Komisja te stwierdza, że Szczecinek nie posiada żadnych zabytków” – tamże, p. 134.

⁶⁶ Taką chronologią pierwszej inicjatywy wskazuje B. Urbanek, *Księżna Elżbieta Kazimierzówna (między Wawelem a Marientronem)*, Szczecinek 2012, s. 65.

⁶⁷ Z. Kroker, *Kroker Maria (1906–1989)*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009, s. 246.

⁶⁸ D. Gogol-Dacewicz, *Lata 1958–1977*, w: *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. Elżbiety. Lata 1945–1990*, Szczecinek 1990, s. 31; B. Jursa, *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety („Ogólniak”) i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009, s. 134; Z. Kroker, *Kroker Maria...*, s. 246; *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, red. A. Antoniak-Czajka i in., Szczecinek 2010, s. 16.

nauczycieli, szkół zawodowych i innych placówek oświatowo-wychowawczych⁶⁹ (zwłaszcza w 1965 r. nadano imiona wielu szkołom w całej Polsce)⁷⁰.

Jak wskazują autorzy monografii szkoły, celem akcji mającej kształtować lokalny patriotyzm były poszukiwania polskich tradycji ziemi szczecińskiej, dlatego też sięgnięto po przekaz o śmierci Piastówny Elżbiety w klasztorze w Marientronie. Inicjatorką akcji – Maria Kroker zebrała pierwsze wiadomości o patronce, które wzbogaciła następnie zastępca dyrektora i nauczycielka historii, Daniela Gogol-Dacewicz⁷¹. Jak po latach wspominał ówczesny dyrektor szkoły Leopold Czekałowski⁷²:

Maria Kroker i pan Franciszek Buchholz⁷³ sugerowali szukanie autorytetu, który ma polskie korzenie. Zaproponowali na patronkę Szkoły córkę Kazimierza Wielkiego – księżnę Elżbietę. Wybór ten poparty został przez prof. Steffena z Poznania⁷⁴.

Trudno dziś zidentyfikować wskazanego tu profesora. Z osób związanych naukowo z Poznaniem i noszących to nazwisko wynika, że mógł to być filolog klasyczny Wiktor Steffen (1903–1997). W najnowszej monografii liceum napisano jedynie o poparciu inicjatywy naukowców z Poznania⁷⁵. Potwierdzenie tego odnajdziemy w spuściźnie Kazimierza Ślaskiego, historyka zajmującego się Pomorzem średniowiecznym, znanego w środowisku nauczycielskim Pomorza organizatora naukowego Wakacyjnego Studium Pomorzoznawczego w Koszalinie w latach 1958–1962⁷⁶. Zachowany jest tam bowiem list L. Czekałowskiego

---

⁶⁹ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, Nr 8 z dn. 22 czerwca 1960 r., poz. 131.

⁷⁰ Por. Odnośnie do szkół pod patronatem S. Czarnieckiego na Pomorzu – P. Migdalski, *Das Gedenken an die Pommernzüge des Hetmans Stefan Czarniecki*, w: *Staat – Militär – Gesellschaft. Festschrift für Jens E. Olesen zum 65. Geburtstag*, red. R. Oldach, T.W. Friis, Greifswald 2015, s. 387–408.

⁷¹ D. Gogol-Dacewicz, *Lata 1958–1977*, w: *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. Elżbiety. Lata 1945–1990*, s. 31; B. Jursa, *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety...*, s. 134; Z. Kroker, *Kroker Maria...*, s. 246; *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16.

⁷² A. Bruderek, *Czekałowski Leopold*, w: *Z dziejów oświaty szczecińskiej...*, s. 223–225.

⁷³ F. Buchholz, nauczyciel j. łacińskiego i historii, zob. A. Gustowska, *Franciszek Buchholz (1913–1961)*, w: *Z dziejów oświaty szczecińskiej...*, s. 219–220.

⁷⁴ *Wywiad z Panem Profesorem Leopoldem Czekałowskim*, <http://www.lo.szczecinek.pl/wnuk/czekalowski.html> (17.02.2017).

⁷⁵ *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16.

⁷⁶ Z. Romanow, *Wakacyjne Studium Pomorzoznawcze w Koszalinie w latach 1958–1962*, „*Śląskie Studia Historyczne*” 2014, nr 20, s. 239–256.

z 5 grudnia 1964 roku z prośbą o wyrażenie pisemnej opinii na temat inicjatywy. Dyrektor podkreślił w nim, że wybór patrona podyktowany jest politycznym znaczeniem małżeństwa i faktem, że księżna przebywała w Szczecinku, tu zmarła i została pochowana. Miało to powiązać nazwę szkoły z miejscową tradycją i podkreślać związki Pomorza Zachodniego z piastowską Polską. Należy też podkreślić, że w liście dyrektor wskazał także to, że przeciwko kandydaturze Elżbiety są wysuwane zastrzeżenia oraz propozycje innych postaci na patrona, między innymi Stefana Żeromskiego⁷⁷.

W 1964 roku – jak wynika z kroniki szkolnej – dyrekcja i rada pedagogiczna wystąpiły do Ministerstwa Edukacji o nadania szkole imienia „związanej z polskimi tradycjami i ziemią szczecinecką” księżnej Elżbiety. Imię miało podkreślać „związek teraźniejszości z polsko-piastowską przeszłością tej ziemi”. W ten sposób, jak zanotowano dalej, chciano uczcić 20-lecie szkoły, powiązać jej dzieje z losami Pomorza Zachodniego i włączyć się w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego. Uroczystość nadania imienia połączono ze zjazdem absolwentów oraz wręczeniem szkole sztandaru ufundowanego przez społeczeństwo miasta⁷⁸. Według autorów monografii liceum inicjatywa uzyskała poparcie kuratora oświaty Alfonsa Prondzińskiego i Andrzeja Czernika nadzorującego licea, dzięki czemu uzyskano zgodę przed wyrażeniem jej przez władze miasta. Inicjatywa cieszyła się też dużym wsparciem rodziców, którzy gromadzili środki na sztandar⁷⁹. Chcąc przygotować młodzież do uroczystości w roku szkolnym 1964–1965, na lekcjach wychowawczych zapoznano uczniów z tysiącletnimi dziejami Pomorza, ze szczególnym uwzględnieniem księżnej Elżbiety⁸⁰.

3 marca 1965 roku Kurator Okręgu Szkolnego Koszalińskiego w Koszalinie wydał zarządzenie nr C-II-Lic-2/9/65 (które weszło w życie 1.04.1965 r.) nadające szczecineckiemu liceum nazwę I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku⁸¹. Święto szkoły i zjazd absolwentów odbył się ostatecznie

---

⁷⁷ Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, Materiały Kazimierza Śląskiego, sygn. 181, p. 194 – List L. Czekałowskiego do K. Śląskiego.

⁷⁸ I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1964, brak paginacji.

⁷⁹ *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16.

⁸⁰ I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1964, brak paginacji.

⁸¹ Dokument reprodukowany w: B. Jursa, *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety („Ogólniak”) i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej...*, s. 133.

26 i 27 czerwca 1965 roku⁸². Z tej okazji powstał też wiersz autorstwa Zygmunta Flisa *Elżbieta – córka królewska*⁸³.

Nadanie szkole imienia ks. Elżbiety wpisano w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w Szczecinku⁸⁴. Świadczy o tym włączenie opracowania L. Czekałowskiego o historii szkoły i jej 20-leciu do teczki akt PMRN w Szczecinku, poświęconych milenium, razem ze sprawozdaniem z obchodów w Szkole Podstawowej nr 4 im. Zdobywców Wału Pomorskiego w Szczecinku i programem uroczystości z 22 lipca 1966 roku⁸⁵. W opracowaniu tym, zapewne na podstawie tekstów A. Stafińskiego, L. Czekałowski wskazał, że Kazimierz Wielki wyznaczył swej córce do odegrania olbrzymią rolę na Pomorzu: „rolę rękojmi dostępu do morza, rolę strażniczki Ziemi Pomorskiej, rolę rodzicielki przyszłego króla – jednoczyciela krainy z reszta ziem polskich”⁸⁶. Przypominał, że Elżbieta pod koniec życia opuściła dwór i zamieszkała w klasztorze Augustianów Marientron, tu też umarła w 1361 roku i została pochowana. W dokumencie tym jest też zawarty *quasi*-manifest poświęcony Elżbiecie:

Niech postać Elżbiety Piastówny będzie dla nas symbolem nieugiętej woli narodu polskiego utrzymania stałej łączności Pomorza z Polską. Przyjmijmy od niej w dziedzictwie rolę strażników północnej ziemi. Stójmy wiernie przy władzy ludowej w jej walce z zakusami rewizjonistycznymi zachodnio-niemieckich spadkobierców Zakonu Krzyżackiego. Budujmy na tej ziemi piękną radosną przyszłość⁸⁷.

W kolejnych latach w szkole nadal pamiętano o krzewieniu pamięci o patronce. 28 października 1971 roku sekretarz Komitetu Powiatowego PZPR

---

⁸² I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1964, brak paginacji. Przebieg święta opisuje B. Urbanek, *Księżna Elżbieta Kazimierzówna...*, s. 67.

⁸³ I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1978, brak paginacji; *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16. Utwór został przedrukowany w: B. Urbanek, *Księżna Elżbieta Kazimierzówna...*, s. 91–113.

⁸⁴ APK/Sz, PMRN w Szczecinku, sygn. 401, p. 27: Informacja PMRN w Szczecinku dla PPRN w Szczecinku o przebiegu obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego na terenie miasta Szczecinka.

⁸⁵ APK/Sz, PMRN w Szczecinku, sygn. 401, p. 1–12: L. Czekałowski, Krótki przegląd dziejów szkoły.

⁸⁶ Tamże, p. 2.

⁸⁷ Tamże, p. 2–3. W dalszej części opracowania L. Czekałowski także ukazuje długotrwałe związki jego szkoły z polsnością tych terenów, m.in. Jana Kalfussa, dyrektora gimnazjum w XIX w. znawcę języka polskiego, który zreformował szkołę oraz „działał i umarł jako Polak” – tamże, p. 3–4.

w Szczecinku, Hieronim Enerlich, odsłonił w auli portret Elżbiety, autorstwa szczecineckiego plastyka, późniejszego znanego marynisty Witolda Lubinieckiego. O wydarzeniu tym donosił „Głos Koszaliński”⁸⁸. Według Bożeny Jursy obraz powstał z inspiracji D. Gogol-Dacewicz⁸⁹. Projekt wizualizacji z artystą uzgadniał dyrektor L. Czekalowski. Motywy zaczerpnął autor z pieczęci Elżbiety⁹⁰. Wspomniana już D. Gogol-Dacewicz przyczyniła się do powołania święta patronki pod nazwą Elżbietanki, które pierwszy raz obchodzono 29 listopada 1975 roku⁹¹. Wydarzenie polegało na organizacji pochodu przez miasto młodzieży przebranej w stroje z epoki. W 1979 roku, kiedy Elżbietanki odbyły się po raz czwarty, zaśpiewano tzw. piosenkę elżbietankowską⁹². Święto było organizowane aż do przemian politycznych.

Wykreowana po drugiej wojnie światowej w Szczecinku narracja o Elżbiecie Kazimierzównie świetnie wpasowywała się w propagowaną wówczas mitologię związaną z Ziemią Odzyskanymi. Akcentowano związki pomorsko-polskie jako kluczowy moment dziejowy, mimo że, jak wynika z gruntownych badań źródłowych, relacje te były od schyłku XII wieku w istocie epizodyczne i raczej przypadkowe. Opowieści te służyły zakorzenieniu się przybyłej ludności polskiej w miejscu, gdzie przyszło jej żyć oraz zapoznać się z jego dziedzictwem kulturowym. Z biegiem lat siła tych legend i ich propolski charakter osłabły, dziś widoczne jest nawet pewne przewartościowanie i skupienie uwagi wielu środowisk na czasach niemieckich⁹³.

---

⁸⁸ I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1971, brak paginacji.

⁸⁹ B. Jursa, *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety...*, s. 134.

⁹⁰ *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16; *Wywiad z Panem Profesorem Leopoldem Czekalowskim*, <http://www.lo.szczecinek.pl/wnun/czekalowski.html> (17.02.2017).

⁹¹ D. Gogol-Dacewicz, *Lata 1958–1977*, w: *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. Elżbiety. Lata 1945–1990...*, s. 31; B. Jursa, *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety...*, s. 134; B. Jursa, *Gogol-Dacewicz Daniela*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej...*, s. 235; *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, s. 16.

⁹² I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety w Szczecinku, archiwum: Kronika szkoły 1978, brak paginacji.

⁹³ Por. P. Migdalski, *Pamięć pomorska po 1945 roku*, „Przegląd Uniwersytecki. Pismo Uniwersytetu Szczecińskiego” 2016, nr 10–12, s. 34–38; tenże, *Wstęp*, w: *Paul Tillich – teolog pogranicza. Śladami wielkiego myśliciela po Nowej Marchii. Trzcina-Zdrój – Chojna – Przyjezierze*, red. P. Migdalski, Chojna 2012, s. 10.

W przypadku legendy o Elżbiecie w Szczecinku należy podkreślić jej oddolny charakter⁹⁴. Narodziła się ona, jak się wydaje, w gronie świątliwych i rozumiejących potrzebę dziejową nauczycieli, zwłaszcza dwóch osób – siostry Marii Krysty i zmarłego w 1968 roku A. Stafińskiego. O ile ta pierwsza już w 1949 roku opuszcza Szczecinek, to ten drugi w okresie odwilży doprowadził do powstania muzeum i rozpoczęcia badań archeologicznych na Marientronie. Dzięki jego pasji, uporowi, w pewnym też sensie medialności Szczecinek i szerzej ziemia szczecinecka oraz drawska znalazły się na łamach polskich publikacji naukowych i popularnonaukowych. U podstaw pełnych zaangażowania działań A. Stafińskiego było poszukiwanie słowiańskich korzeni (np. grodzisk, chyży w Szczecinku, wspomnianego Belbuka) oraz polskich wątków⁹⁵, jak tzw. republiki popielewskiej. Jego zaangażowanie w sprawę słowiańską było jednak nieraz zbyt naiwne i jednostronne, na co zwrócił mu delikatnie i ze swadą uwagę w 1956 roku Lech Leciejewicz⁹⁶. Należy również podkreślić, że chronologia rozwoju legendy Elżbiety odpowiada drugiemu okresowi największej aktywności A. Stafińskiego w Szczecinku przypadającemu na lata 1956–1968 oraz ogólnopolskim tendencjom związanym z kreowaniem polityki pamięci odwołującej się do okresu średniowiecza, zwłaszcza podczas obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego⁹⁷.

⁹⁴ Władze lokalne, regionalne i centralne nie przeszkadzały, jak widać z przytoczonych wyżej dokumentów, w tych działaniach, jednak poza dotacją na badania archeologiczne oraz wyrażeniem zgody na przyjęcie imienia księżnej przez liceum nie uczyniły nic więcej, by je wspierać. Warto może na marginesie wspomnieć, że A. Stafiński, jak sam deklarował – ateista, był od grudnia 1948 r. członkiem PZPR.

⁹⁵ Innym elementem tworzenia tradycji piastowskich w Szczecinku było nazwanie wybudowanej, prawdopodobnie na terenie dawnego grodziska, nad jez. Trzesiecko w 1910 r. wieży Bismarcka, w 1948 r. wieżą Przemysława – APK/Sz, Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Szczecinku, sygn. 84, p. 7, Protokół nr 5. Nazwa ta nawiązywała zapewne do Przemysła II, który nadał na terenie powiatu szczecineckiego włości wokół jez. Drawsko templariuszom u schyłku XIII w., co było podkreślane w ówczesnej literaturze. A. Stafiński, *Zabytki słowiańskie...*, s. 43 pisze o Wzgórzu Przemysła w kontekście tego miejsca.

⁹⁶ Muzeum Regionalne w Szczecinku, archiwum, sygn. 8/4, brak paginacji – list L. Leciejewicza z 5.09.1956 r. – „Zacną Ingardę i Mirosławę niesłusznie Pan posądza o brzydkie rzeczy, gdyż były one matkami Barnima I i Warcisława III [władców, którzy rozpoczęli kolonizację na prawie niemieckim, która – jak ówczesnie uważano – docelowo prowadziła do germanizacji Pomorza – dop. P.M.]. Nie przeszkadza to oczywiście temu, że mogły one skądinąd być takimi, jak Pan przypuszcza”.

⁹⁷ Zob. szerzej o obchodach: M. Zaremba, *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2001, s. 313–326; B. Noszczak, „Sacrum” czy „profanum”? *Spór o istotę obchodów Milenium polskiego (1949–1966)*, Warszawa 2002; M. Machałek, E. Krasucki, *Pomorze Zachodnie*, w: *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2006, s. 252–273; P. Migdalski, *Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w Cedyni*

Na zakończenie warto podkreślić, że pamięć o Elżbiecie Piastównie jest nadal kultywowana w Szczecinku. Przypomina ją nie tylko nazwa ulicy, imię miejscowego liceum czy tablice informacyjne, jak ta przy wzgórzu Marientron, ale także liczne publikacje regionalne⁹⁸, zwłaszcza autorstwa Bogdana Urbanka⁹⁹, przywołujące w nich między innymi legendę o Elżbiecie, która ponoć do dziś pojawia się na wzgórzu, czy Jerzego Gasiuła¹⁰⁰. Święto młodzieży Elżbietanki zostało przywrócone w 2013 roku, od kiedy organizowana jest w I Liceum gimnazjum „Na dworze Księżnej Elżbiety” dla uczniów trzecich klas gimnazjum. Samo zaś wzgórze Marientron zostało poddane w 2015 roku badaniom archeologicznym poprzedzającym planowaną tam rewitalizację terenu, przewidującą odsłonięcie pozostałości klasztoru na widok publiczny¹⁰¹. To wszystko pozwala nam stwierdzić, że dawne opowieści tworzone w okresie Polski Ludowej są niejednokrotnie żywotne do dziś, stając się częścią kanonu pamięci (zachodnio) pomorskiej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Koszalinie, Oddział w Szczecinku:

Gminy Wiejskie Powiatu Szczecinek.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Szczecinku.

Rys historyczny Szkoły 1946–1986.

Spuścizna po Jerzym Skarajdzie.

(*badania naukowe, uroczystości w 1959 i 1966 r.*), „Rocznik Chojeński” 2016, t. 8, s. 257–297; tenże, *Kreowanie polityki pamięci w Wolinie w okresie kulminacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1966–1967)*, w: *Kulturowe konteksty pamięci Pomorzana. XIII Konferencja Kaszubsko-Pomorska*, red. C. Obracht-Prądyński, Słupsk–Gdańsk 2016, s. 156–179.

⁹⁸ Zainteresowanie Marientronem i Elżbietą wykazywał też inny regionalista szczeciński Zdzisław Naja, o czym świadczy zachowanateczka w: APK/Sz, Spuścizna po Zdzisławie Naji, sygn. 27: Materiały o Marientronie, a w której są odbitki prac polskich i niemieckich poświęconych klasztorowi.

⁹⁹ B. Urbank, *W grodzie gryfa i jesiotra. Legendy ze Szczecinka i okolic*, Szczecinek 2005, s. 31–33, 50–51; tenże, *Legendy Ziemi Szczecińskiej (antologia legend szczecińskich)*, Szczecinek 2011, s. 47–49, 113; tenże, *Księżna Elżbieta Kazimierzówna (między Wawelem a Marientronem)*, Szczecinek 2012.

¹⁰⁰ J. Gasiuł, *Moje miasto znane – nieznaną, czyli Szczecinek piórkami i piórami*, Szczecinek 2011, s. 15–18.

¹⁰¹ J. Borkowski, A. Kuczkowski, W. Małkowski, K. Misiewicz, *Prace archeologiczne na terenie dawnego klasztoru augustianów-eremitów na wzgórzu Marientron (Świątki) w Szczecinku*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, t. 37, „Archeologia” 2016, s. 57–76.

Spuścizna po Zdzisławie Naji.
Starostwo Powiatowe w Szczecinku.
Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Szczecinku.

Archiwum Państwowe w Szczecinie:

Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego.
Urząd Wojewódzki Szczeciński.
Wojewódzki Urząd Ziemski.

Muzeum Regionalne w Szczecinku:

1. Archiwum
sygn. 1/4, sygn. 2/18, sygn. 7/1, sygn. 7/38, sygn. 8/3, sygn. 8/4, sygn. 8/5.
2. Biblioteka
sygn. G-156: maszynopis: F. Wokroj, *Szkielety średniowieczne ze Szczecina / Domniemane szczątki kostne książąt pomorskich z b. klasztoru OO. Augustianów zwanego Marientron/*, „Przegląd Antropologiczny” 1961, t. 27.
sygn. G-98: J. Powąłka, *Historia Szczecinka*.

I Liceum Ogólnokształcące im. Księżnej Elżbiety, archiwum:

Kronika szkoły 1964, Kronika szkoły 1971, Kronika szkoły 1978.

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu:

Materiały Józefa Kostrzewskiego.
Materiały Kazimierza Ślaskiego.
Poznańska Regionalna Komisja Ustalania Nazw Miejscowości (KUNM).

Zespół Szkół nr 6 im. Stanisława Staszica w Szczecinku, archiwum: Historia Państwowego Technikum Rolniczego w Szczecinku.

Źródła publikowane

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, nr 8 z dn. 22 czerwca 1960 r.
„Monitor Polski” nr 14 z dn. 12 lutego 1948 r.

Literatura

- Borkowski J., Kuczkowski A., Małkowski W., Misiewicz K., *Prace archeologiczne na terenie dawnego klasztoru augustianów-eremitów na wzgórzu Marientron (Świątki) w Szczecinku*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, t. 37, „Archeologia” 2016.
- Bruderek A., *Czekałowski Leopold*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- Dudź J., *85 lat Muzeum Regionalnego w Szczecinku*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne” 2000, nr 4.

- Dudź J., *Muzeum w Szczecinku – jego historia i perspektywy*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1984, nr 14.
- Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Księżnej Elżbiety*, red. A. Antoniak-Czajka i in., Szczecinek 2010.
- Dzieje ziemi szczecineckiej*, red. A. Czarnik, Poznań 1971.
- Fogel J., *Hrabianki Szembekówny – pionierki archeologii wielkopolskiej z przełomu XIX i XX wieku*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” 2004, t. XII.
- Gasiul J., *Moje miasto znane – nieznaną, czyli Szczecinek piórkim i piórem*, Szczecinek 2011.
- Gogol-Dacewicz D., *Lata 1958–1977*, w: *Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. Elżbiety. Lata 1945–1990*, Szczecinek 1990.
- Grabowski T., *Rocznice historyczne*, „Szczecin” 1957, t. 1, z. 3.
- Gustowska A., *Franciszek Buchholz (1913–1961)*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- Janocha H., *Wzgórze Świątki koło Szczecinka. Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych*, „Zapiski Koszalińskie” 1960, t. 6.
- Jasiński J., *Kwestia pojęcia Ziemie Odzyskane*, w: *Ziemie Odzyskane / Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006.
- Jażdżewski K., *Pamiętniki. Wspomnienia polskiego archeologa z XX wieku*, Łódź 1995.
- Jednorowska Z., *Prace Archeologiczne Zofii i Jadwigi Szembekównych*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1998, t. 43.
- Jursa B., *Działalność oświatowo-wychowawcza Domu Zakonnego w Szczecinku*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- Jursa B., *Gogol-Dacewicz Daniela*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- Jursa B., *I Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Elżbiety („Ogólniak”) i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- Konarski B., *Ich pasją była turystyka*, Koszalin 1983.
- Kroker Z., *Kroker Maria (1906–1989)*, w: *Z dziejów oświaty szczecineckiej w latach 1945–2005. Fakty i wspomnienia*, red. A. Gusowska, Szczecinek 2009.
- S. Krysta Maria, *Z dziejów Pomorza Zachodniego. Szczecinek. Dwa szkice historyczne poświęcone młodzieży w Szczecinku*, Katowice [1948].
- Machalek M., Krasucki E., *Pomorze Zachodnie*, w: *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2006.
- Madajczyk P., *Polska myśl zachodnia w polityce komunistów polskich*, „Przegląd Zachodni” 1997, z. 3.

- Matuszkiewicz G., *Szembek (Szembekówna) Zofia Teodora Maria*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 68: *Szeliga Jan – Szpilman Władysław*, Warszawa–Kraków 2012–2013.
- Mazur Z., *O legitymizowaniu przynależności Ziemi Zachodnich i Północnych do Polski*, w: *Ziemia Odzyskana / Ziemia Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006.
- Migdalski P., *Das Gedenken an die Pommernzüge des Hetmans Stefan Czarniecki*, w: *Staat – Militär – Gesellschaft. Festschrift für Jens E. Olesen zum 65. Geburtstag*, red. R. Oldach, T.W. Friis, Greifswald 2015.
- Migdalski P., *Kreowanie polityki pamięci w Wolinie w okresie kulminacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1966–1967)*, w: *Kulturowe konteksty pamięci Pomorza. XIII Konferencja Kaszubsko-Pomorska*, red. C. Obracht-Prądko, Słupsk–Gdańsk 2016.
- Migdalski P., *Nazwy jako środek kreowania mitu Ziemi Odzyskanych na przykładzie Regionu Pamięci Narodowej Cedynia–Gozdowice–Siekierki*, w: *Nazwa dokumentem przeszłości regionu*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, W. Kucharski, Wrocław 2010.
- Migdalski P., *Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w Cedyni (badania naukowe, uroczystości w 1959 i 1966 r.)*, „Rocznik Chojeński” 2016, t. 8.
- Migdalski P., *Pamięć pomorska po 1945 roku*, „Przegląd Uniwersytecki. Pismo Uniwersytetu Szczecińskiego” 2016, nr 10–12.
- Migdalski P., *Wstęp*, w: *Paul Tillich – teolog pogranicza. Śladami wielkiego myśliciela po Nowej Marchii. Trzcinińsko-Zdrój – Chojna – Przyjezierze*, red. P. Migdalski, Chojna 2012.
- Mitkowski J., *Pomorze Zachodnie w stosunku do Polski*, Poznań 1946.
- Nazwy ulic w PRL*, <http://www.szczecinek.org/forum/viewtopic.php?f=3&t=2567> (17.02.2017).
- Noszczak B., „*Sacrum*” czy „*profanum*”? *Spór o istotę obchodów Milenium polskiego (1949–1966)*, Warszawa 2002.
- Pieradzka K., *Każko Szczeciński (1345–1377) na tle polityki pomorskiej Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1947.
- Pięćdziesięciolecie szkoły rolniczej w Świątkach 1946–1996*, red. W. Stępczyński, Szczecinek 1996.
- Przybyła P., *Narracje (i) infrastruktury. „Mit Ziemi Odzyskanych” w pamięci politycznej wczesnej Polski Ludowej (na przykładzie Góry św. Anny i Ślęży)*, Poznań 2016.
- Rajewski Z., *Nazwy ulic w miastach zachodnich*, „Polska Zachodnia” 16–18.11.1945.
- Romaniuk Z., *Aleksander Józef Stafiński*, w: *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, red. A. Dobroński, Białystok 2005.
- Romanow Z., *Wakacyjne Studium Pomorzoznawcze w Koszalinie w latach 1958–1962*, „Słupskie Studia Historyczne” 2014, t. 20.

- Rymar E., *Dziedzictwo piśmiennicze księstwa Gryfitów ze szczególnym uwzględnieniem obszaru państwa polskiego*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 2000, nr 4 (41).
- Skrzypek I., *Przedchrześcijański posąg kamienny, tzw. „Belbuk”*, „Szczecineckie Zapisy Historyczne” 2011, nr 5.
- Skrzypek I., *Z historii muzealnictwa środkowopomorskiego*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1997, t. 21.
- Stafiński A., *Szczecinek i okolice*, Koszalin 1958.
- Stafiński A., *Zabytki słowiańskie Szczecinka i okolicy*, „Zapiski Koszalińskie” 1960, t. 6.
- Strauchold G., *Myśl zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1957*, Toruń 2003.
- Szembekówna Z., Kostrzewski J., *Sprawozdanie z poszukiwań archeologicznych w r. 1905 i 1906 na cmentarzysku z epoki rzymskiej w Siemianicach (część IV)*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1916, b.t. (odbitka).
- Świątki czy Elźbiecin?*, <http://www.szczecinek.org/forum/viewtopic.php?f=3&t=2389&view=previous> (17.02.2017).
- Urbanek B., *Księżna Elżbieta Kazimierzówna (między Wawelem a Marientronem)*, Szczecinek 2012.
- Urbanek B., *Legendy Ziemi Szczecineckiej (antologia legend szczecineckich)*, Szczecinek 2011.
- Urbanek B., *W grodzie gryfa i jesiotra. Legendy ze Szczecinka i okolic*, Szczecinek 2005.
- Wojciechowski Z., *Pomorze a pojęcie Polski piastowskiej*, w: tenże, *Hold Pruski i inne studia historyczne*, Poznań 1946.
- Wywiad z Panem Profesorem Leopoldem Czekalowskim*, <http://www.lo.szczecinek.pl/wnuk/czekalowski.html> (17.02.2017).
- Zaremba M., *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2001.

ABSTRAKT

Artykuł poświęcony jest kreowanej w okresie Polski Ludowej legendzie o księżniczce Elźbiecie, córce króla Polski Kazimierza Wielkiego, pochowanej w Szczecinku-Świątkach (przed 1945 r. Marientron), która wpasowywała się w panującą po 1945 roku ideologię zachodnią wyrażaną w mitologii Ziem Odzyskanych. W artykule omówiono wszelkie ślady kultywowania pamięci po księżniczce w Szczecinku, jak: nazwa ulicy Księżnej Elżbiety, nazwa miejscowa Elźbiecin Piastowski, badania archeologiczne i publikacje o miejscu spoczynku księżnej, nadanie imienia księżnej miejscowej szkole.

**ELŻBIETA KAZIMIERZÓWNA (ELISABETH OF POLAND) IN SZCZECINEK.
A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE POLISH-POMERANIAN RELATIONS
IN THE MIDDLE AGES AND THEIR SIGNIFICANCE
IN POLISH PEOPLE'S REPUBLIC**

ABSTRACT

The article is concerned with the legend of Duchess Elisabeth, daughter of King Casimir the Great, supposedly buried in Szczecinek – Świątki (known as Marienthron before 1945). The legend was propagated during the period of Polish People's Republic and it fit into the western ideology expressed in the mythology of the so-called Recovered Territories. This paper describes all the traces of the memory of Duchess Elisabeth having been cultivated, such as: the street name Księżnej Elżbiety (Duchess Elisabeth Street), the place name Elżbiecin Piastowski (references the name Elisabeth as well as the House of Piast), archaeological research and publications regarding the duchess' place of final rest, and naming the local school after the duchess.